

En langelandsk frigård og dens ejere i 1700-tallet

Af *Harald Th. Hansen og Jens Møllerup*

(På *Borregården* i *Hennetved* på Langeland har slægten Mogens gennem 200 år omsorgsfuldt bevaret familiens papirer og dokumenter, så der nu på gården findes et omfangsrigt og særdeles velbevaret arkiv med en mængde værdifuldt lokalhistorisk materiale. Samlingen må betragtes som ret enestående. En gennemgang af dokumenterne fra 1700-tallet gav stof til efterfølgende artikel).

I foråret 1756 agtede skræddermester *Jens Pedersen Uldrup* i København at foretage en rejse til Langeland sammen med sin kone, *Barbara Bølch*. Han havde på det tidspunkt været mester i København siden 1732 og var blevet en velstående mand. En væsentlig grund til rejsen var sikkert det barnløse ægtepars ønske om at besøge *Jens Pedersen Uldrups* brodersøn, *Mogens Johansen*, der sad som sognefoged og grevelig fæstebonde i Søndebro på Langeland. Han havde ved sin fars død i 1742 ikke alene overtaget fæstegården, men også sin fars stilling som sognefoged og kirkeværge i Søndebro. *Mogens Johansens* far, *Johan Pedersen*, var i 1708 kommet fra Sønderjylland til Langeland i tjeneste hos grev *Carl v. Ahlefeldt*, der på alle måder havde vist sin tjener velvilje. En velvilje, der fra Ahlefeldternes side gennem flere slægtled blev overført på *Johan Pedersens* efterkommere.

Det står ret klart, at allerede på det tidspunkt havde *Jens Uldrup* planer om, at rejsen til Langeland skulle blive mere end blot et kort besøg hos slægten der. Den 22. april 1756 fik han udfærdiget følgende anbefalingskrivelse fra skrædderlavet i København:

Vidnesbyrd.

Da en af vores Amtsbrødre og Medmestrene ved Navn Jens Pedersen Uldrup, for os haver tilkendegivet, at hand skal være sindet med allerførste at rejse herfra Staden tilligemed hans Kæreste for at besøge sine Venner udi Langeland. Dog paa hvor lang Tid, er ham lige saa ubekjendt, som om der paa Stedet, naar hand lykkeligt haver fuldført sin Reise dertil, kunde finde Lyst at forblive, ikke desto mindre har ermeldte Mester Jens Pedersen Uldrup udi hans Fraværelse givet en anden af vores Amts-Brødre nemlig: Christen Svendsen Sanne Fuldmagt, paa hans Vegne til Amtet at betale hvad ham, ligemed en anden Mester med Billighed kunde tilkomme. Efter saadan hans Begæring og Ombedeste, have vi og en af de ved vores Amt holdende Protocoller opslagen, samt derudi befunden, at forbemeldte Jens Pedersen Uldrup, den 22. Sept. 1732, for Mester er vorden antagen og indskreven, efter forhen gjorte Mester-Stykke, har og siden den Tid, det os ej anderledes er bekendt, opført sig saaledes som det nu ærlig Laugs-Mester vel sømmer, egner og anstaar.

Vil altsaa hermed, have merermeldte Mester Jens Pedersen Uldrup, hos alle ham forekommende paa det ydmygeste og ærbødige-recommanderet. Til desto ydermere og Stadfæstelse haver jeg nuværende Oldermænd Christian Lopper tilligemed undertegnede Qvortal-Mestere og Amtets Fattiges Forstandere denne paa samtlige Laugets Vegne hannem meddelte Attest egenhændig underskrevet og Amtets Liid att sige.

Høstrykt: Kiøbenhavn d. 22. April Anno 1756.

Hans Jespersen	Christian Lopper
Christian Beisner.	(Oldermænd)
Frederich Käyfer.	M. N.
Michael Bachman.	Jens Stier.
(Qvortal-Mestere)	(Fattiges Forstandere) ¹⁾

Borregård, fot. ca. 1925. Bemærk hesteomgangen, der før i tiden drev hak-helsesmaskinen.

Som en yderligere sikkerhedsforanstaltning udfærdigede pastor Bildsøe²⁾ ved Helligåndskirken følgende vidnesbyrd, der tydeligt viser, at Jens Uldrup havde planer, der i høj grad ville ændre hans fremtidige tilværelse:

Ovenmeldte Mester: Skrædder Hr. Jens Pedersen Uldrup, der haver i mange Aar boet her i hellig Geistes Sogn, og saavidt mig er bevidst, stedse har ført et ustraffeligt Levned, haver tillige med sin Hustru Barbara Bølch sidste Gang den 2. April næst leden været en Gæst ved Herrens Bord i vor Kirke, og som hand nu agter at forsøge sin Lykke anden Steds, saa vil jeg ej alene ønske ham Guds velsignelse, hvor hand kommer, men endog have ham det Steds Minister, som hand herefter holder sig til i sin Saligheds Sag, herudi paa bedste Maade rekommanderet.

Kiøbenhavn, den 28. April 1756

P. M. Bildsøe

Theolog-Docter og Sognepræst
ved fornævnte Kirke.³⁾

Borregård, fot. ca. 1965. De fleste af de nuværende bygninger stammer fra 1779.

Rejsen til Langeland gav det resultat, at Jens Pedersen Uldrup den 10. januar 1758 ved en offentlig auktion købte frigården *Borregård* i Hennemved for 2400 rigsdaler. Borregård havde tilhørt afdøde *Laurids Borre* og havde en størrelse på 7 tdr. hartkorn 6 skp. 1 alb.; under gården hørte endvidere 8 huse. Det endelige skøde, der overgav „Hr. Jens Uldrup denne frie Ejendoms-Gaard med tilliggende otte Huse og alt hvis derunder rettelig henhører, være sig i Mark og By af Jord, Grund Skov og Tørveskær eller i hvad Navn haves Land, med lige selvsammes lovlige Ret, som hans Formand samme haver ejet og tilhørt — — —“, blev udfærdiget af by- og herredsfoged Chr. P. Møller i Rudkøbing den 5. april 1759 og oplæst på Fyns Landsting den 25. s. m. Ved denne lejlighed blev det fremført, at Borregård ikke var behæftet med gæld af nogen art.

Det lader til, at de nye ejere af Borregård faldt godt til på Langeland, og at de kom godt ud af det med deres tyende og fæstere. Der er endnu bevaret et fæstebrev fra 1752 og to fra 1754, hvor Laurids Borre bortfæster et af sine huse med jordtilliggender i Haugbølle til *Niels Hansen Land*. Den 14. juli 1760

fornyeede Jens Uldrup fæstet med Niels Land. Fæstebrevet, der er bevaret i en afskrift fra 1788, lyder som følger:

Kiender ieg underskrefne, at ieg hauver Sted og Fæste saa-som ieg hermed Stedter og fæster til Niels Hansen Land, et Gade Huus udi Haubølle Bye bestaaende af 8 Fag Huus med tilliggende Haugerum, og har ieg derforuden til samme Huus henlagt Sex Støkker Pløynings Joord udi Haubølle Byes Nørre Marck nemlig: eet Støkke paa Langager som er det nørreste af de tre mig tilhørende paa samme Aasgang (d. v. s. jordstykke), og tvende Støkker kaldes Wieager som haver været et før med dets Tornehuug saavidst mig tilhører, samt engen for begge ender af dette Støkke, desligeste en liden eng udi Engelsmaer, nok tre hutter (d. v. s. enden af agre, hvori man har sået en anden sædart end i den øvrige del af ageren) paa tværs, foruden stubbemaaled for den Nørre ende og ved den Østre side, saa og høyden for den søndre ende som er 4 skæpper Land, saa og engen for den østre ende paa de tre Lange Agre, af hvilke førnævnte Huus og Haugerum samt Jord og engbund forbemeldte Niels Hansen Land skal svarre og betale til mig eller mine arvinger otte rigsdalere De halve til hvert aers Mickeltids-Dag, og de andre halve til hvert aars første Maii og der foruden gjøre sex Dages Arbeid til mig eller mine Arvinger hver Aar naar Mand det begære.

Men om hand faaer i Sinde at vil gjøre en Hov-Dag om ugen aaret igiennem da kortes og to Rigsdaler om aaret for den Dag.

Deslige skal hand holde Huuset vedlige og med magt, med Tømmer, Lægter, Tag og Leer, og ellers i alle Maader rette Sig efter Kongelig Mayestæts allernaadigste Lov og Forordninger.

Hennetved den 14de Julii 1760

Jens Ulderup

Denne afskrifts rigtighed at være Conform med Originalen som

mig til saa ende har været overleveret, tilstaaes under min Haand og Segl.

Datum Rudkiøbing den 19de augusti 1788

P. Copmann

By- Herreds og Birkeskriver samt
Notarius Publicus paa Langeland.“⁴⁾

Jens Uldrup og Barbara var imidlertid ude over den første ungdom, da de købte Borregården, og samme år oprettede de to barnløse mennesker et testamente, hvorefter den længstlevende af dem skulle overtage hele ejendommen ubeskåret og udelt. Ved den længstlevendes død skulle så fællesboet deles blandt begge arvinger efter loven.

Jens døde først – i 1765 – og Barbara, der på det tidspunkt var 61 år gammel, drev så Borregården alene. Det har ikke været nogen let sag for hende, københavnerpigen født i Helsingørgade den 4. sept. 1704, i en så sen alder at skulle omstille sig til et helt andet miljø og til en livsform, hun ingen forudsætninger havde for at kunne udfylde. I disse år fik hun både vejledning og praktisk støtte fra Jens' brodersøn, Mogens Johansen, i Søndebro. Det glemte hun ham ikke. I 1770 oprettede hun et testamente, der stadig er bevaret i en afskrift fra 1780 foretaget af byfoged Flindt i Rudkiøbing. Da hun ikke efterlod sig livsarvinger, skulle testamentet stadfæstes af kongen:

„Vi Christian den Syvende af Guds Naade Konge til Danmark og Norge, de Venders og Gothers, Hertug udi Sleswig, Holsteen, Stormarn og Dytmarchen, Greve udi Oldenburg og Delmenhorst; gjøre alle vitterlig at eftersom hos os allerunderdanigst er bleven ansøgt og begæret, Vores allernaadigste Confirmation paa efterfølgende Forskrivelse lydende Ord efter Andet som følger:

Stormægtigste Allernaadigste Arve Konge og Herre!

I Anledning af det imellem min Salig Mand Jens Pedersen Ul-

derup forhen Borger og Skrædder i Kiøbenhavn, og mig underskrevne Barbara Bølch den 12.^t Marts 1758 oprettet og den næstpaafølgende 19 Maj allernaadigst Confirmerede Testamente, hvorved vi havde bebrevet hinanden vores lidt Ejendele saaledes, at den længstlevende skulde beholde og besidde samme uskiftet og udeelt, indtil den længstlevende ligeledes ved Døden afgik, da det efterladendes som er Fælledes Boe, at deeles imellem begges Vores Arvinger efter Loven, haver jeg besluttet endnu i levende Live over den Lov, som efter mig kand Arves at Desponere, siden jeg ingen kiender af mine Slægtninge. Efter at ovenmeldte Forskrivelse var oprettet, fløttede min Salig Mand og Jeg fra Kiøbenhavn hertil Langeland for at leve og Boe hos hans Venner og Slægtninge, og til den Ende kjøbte vi det lidet Ejendoms Sted heri Hennemved i Homle Sogn, som jeg endnu efter min Salig Mands dødelige Afgang for 4te Aar siden i min Enke Stand besidder.

Men som jeg i min høje Alderdom ikke ret kand bestyre min liden Avling og Huusholdning uden ved Hjælp og Raad af min Salig Mands eneste Broders ældste Søn Mogens Johansen, Forvalter ved Stamhuset Ahlefeldt, som med megen Trofasthed har gaaet mig til Haande, hvilken Redebonhed min Evne ikke tillader mig i levende Live at forskyldte. Saa efterdi at jeg ikke veed om nogen af mine Paarørende eller Slægtninge lever, og jeg ikke kjender nogen af dem, og jeg ej heller i Mange Aar har hørt eller haft nogen Kundskab om Nogen, som kunde være mig beslægtet, og være berettiget til at arve efter mig haver jeg besluttet at indsætte ovenmeldte min Salig Mands Broders ældste Søn Mogens Johansen til allene at arve dend Lod, som mine Arvinger efter min Død skulde tilfalde. Og i den Henseende ville jeg, som jeg og hermed tilkjendegiver, at dette mit paaboende Sted skulde tilfalde ham og overlades ham for 500 Rigsd. skriver fem hundrede Rigsdaler, med tilhørende Inventarium af 2de Arbejds Vogne, en Plov, sex Bester af de beste der findes efter min Død, een Jern

Harve, een Træ-Harve, samt Gaardens Avling enten dend staaer paa Marken, er indhøstet eller hvorledes den befindes naar jeg dør, hvorunder Sædekornet forstaaelig er begreben om det er paa den Tiid at jeg bortdør, naar Vinter eller Vaarsæd skal lægges. Altsaa og naar det behager Vor Herre at bortkalde mig fra det timelige, skal bemeldte Forvalter Mogens Johansen nyde og tiltræde dend Lod, som mine Arvinger ellers efter Loven og forrige Testamente kunde tilfalde, og naar Gaarden med dens Besætning og Inventarium paa ovenanførte Maade hannem overlades;

Hvorefter dends Værdier, som høyt nok er anslaget, tilligemed det lidet Bogskab, og hvis viidere jeg mig kunde efterlade, skal deles naar min Gield og Begravelses Bekostninger er afdraget, imellem Arvingerne paa min Salig Mands og min Side, saaledes som Loven og forrige Testamente tilholder; dog at Mogens Johansen arver lige med sine Sydskende, der alle ere og opholde sig i Grevskabet Langeland, paa min Salig Mands Side, foruden den Lod som han allene arver efter mig.

Dette mit Testamente indstiller jeg allerunderdanigst til Deres Kongelig Mayestæts allernaadigste Confirmation, og beder at dette saaledes maa forholdes efter min Død i hvilken Henseende jeg denne min testamentariske Beslutning med min Laug-Værges Samtykke i overværelse af Forvalter Møller paa Tranekjer Slot og Forpagter Mads Christensen paa Trøggelevgaard haver udstædet, underskrevet og forseglet. Forblivende med allerunderdanigste Commission

Deres Kongelige Mayestæts allerunderdanigste Tjenerinde

Hennetved den 8de Octb. 1770

Som Laugværge
Christen Andersen

Barbara Bølch
Salig Uldrup

Da saafremt fornævnte Barbara Bølch af Hennetved paa Vort Land Langeland sig ingen Livs Arvinger efterlader, ville Vi be-

meldte Foreskrivelse, udi alle dens Ord, Clausuler og Punkter, saasom samme herover indført findes, allernaadigst haver confirmeret og stadfæstet, saa og hermed confirmere og stadfæste. Dog Siette og Tiende Penge, samt ald anden Os tilkommende Arvefalds Rettighed i alle Maader u-forkrænket. Forbydende alle og enhver herimod eftersom foreskrevet staar, at hindre, eller udi nogen Maade Forfang at gøre under Vor Hyldest og Naade.

Skrevet paa Vort Slot Christiansborg udi Vores Kongelige Residentz Stad Kiøbenhavn den 23 Novembris Anno 1770.

Under Vort Zignet

Efter Hands Kongelige Mayestæts allernaadigste Ordre og Befaling.

O. Thott.⁵⁾

Testamentet understreger tydeligt det gode forhold, der bestod mellem Borregårdens ejere og Mogens Johansen, der således skulle arve størstedelen af Jens Uldrups og Barbara Bølchs ejendom. Skønt han var fæstebonde, sad han i forvejen i gode kår, og hans forhold til herskabet på Tranekær var udmærket. Det fremgår klart af en skrivelse, som grev Frederik v. Ahlefeldt (død 18. 1773) udsendte den 25. december 1765:

Som Sognefoged Mogens Johansen i Søndebro, fra Barens Ben op og til denne Dag haver vist sig vindskiiibelig, Aarvaagen, tro og utrættelig i alt hvad min Tjeneste Nytte Gavn betreffen, og jeg haver betroet og anbefalet ham, saa at han med rette fortjener en tro Tjeners Navn. Saa haver jeg herved villet give hannem et Bevis paa min Yndest og Naade for ham; at love og tilstaae ham, for mig og mine Efterkommere; at i Fald han efter min Død, endnu skulde beboe hans Fæstegaard i bemeldte Søndebro; at han saa i sin ganske Levetid skal bebo samme fri for

alle kongelige Contributioner, grevskabelig Tyngde, i hvad Navn de haver, og for Kirkens anpart Korn og Kvægtiende at yde; dette forsikres under min Haand grevelig Zignet.

F. G. v. Ahlefeldt.⁶⁾

I 1767 udnævnte Frederik Ahlefeldt Mogens Johansen til forvalter over stamhuset Ahlefeldt, der omfattede gårdene Brolykke, Holmegård, Lykkesholm og Vestergård samt øen Strynø. Som løn herfor skulle han have 100 rdl. om året samt fritagelse for at betale afgifter af sin fæstegård. Endvidere skulle han have forskellige småindtægter, der var tillagt embedet.

I vor tid kan vi måske være tilbøjelige til at overvurdere de mørke sider i forholdet mellem herremand og fæstebonde før 1787, men det brev, grev Ahlefeldt den 25. november 1772 sendte sin fæstebonde og forvalter Mogens Johansen i anledning af, at der var blevet født en søn i fæstegården i Søndebro, kaster et varmt menneskeligt glimt ind over den periode:

Min kære Forvalter.

Til Løcke med den lille Søn. Er Madamen vel skall det glæde Mig. Har du alt døbt Knægten, eller skal hand ikke døbes, skulde jeg give ham Nafn saa skulde, din sal. Faders sal. Herre, opnævnes Carl. Intet videre Gud befaled af din Gode Ven.

Ahlefeldt.⁷⁾

At det ikke kun har været i forretningsanliggender eller ved festlige lejligheder, der gik brev mellem Tranekær slot og Søndebro, men at man også drøftede tidens aktuelle begivenheder, viser følgende brudstykke af et brev fra grev Ahlefeldt til Mogens Johansen dateret den 28. marts 1772. Baggrunden er processen mod Struensee og Brandt efter statskuppet på Christiansborg slot nat-

ten mellem den 16. og 17. januar 1772. Et af de mere ømtålelige punkter i retssagen var Struensees forhold til dronning Caroline Mathilde, og det er da også dette emne, der omtales i brevet:

„Nu er der sat 34. Comisarier at døme Skills-Misse Domb imellem K. og D. dend Anden April bliver Domen afsagt. Dronnigen haver forklaret mere end mand skiøtter om og haver noch med Struensee Forrhæderi -“⁸⁾)

Der er desværre ikke bevaret mere af brevet.

En yderligere bekræftelse af det gode forhold mellem greve og forvalter giver et dokument af 1. august 1771, hvori grev Frederik v. Ahlefeldt efter sin død tilstår Mogens Johansen en årlig pension på 100 rdl. og hans enke det halve beløb.

Ved Frederik v. Ahlefeldts død i 1773 overgik grevskabet til grev Christian v. Ahlefeldt, og nu ændrede forholdet sig. Den nye greve syntes ligefrem at nære modvilje mod Mogens Johansen. Årsagen til hans modvilje står ikke klar. Mogens Johansens oldebarn, lærer Peter Chr. Bondesen, skriver i nogle slægtsoptegnelser fra 1873, at Mogens Johansen ikke ville tale den unge greves sag hos den gamle greve på en måde, som grev Christian ønskede. Hvorom alting er, der kom nye tider.

Betragtet ud fra overleverede notater har det dårlige forhold til grev Christian været en hård sjælelig belastning for Mogens Johansen. I kraft af sin stilling som forvalter og fæstebonde var han jo også økonomisk ret sårbar, og selv om han ikke var nogen fattig mand, vejede hensynet til ægtefælle og ti mindreårige børn tungt.

Den 6. april 1777 døde Barbara Bølch, og allerede samme dag indfandt by- og herredsfoged Flindt fra Rudkøbing sig for at foretage registrering og skifte efter den afdøde. Men også den gang kunne Administrationens mølle male langsomt. Først den 20. juni 1780 blev det endelige skøde på Borregården udfærdiget og

omkring 1. juli s. å. oversendt til Mogens Johansen. Af dokumentet fremgår, hvad han blev ejer af, og under hvilke betingelser det skete:

Barbara Bølch, afgangne Uldrups efterleverske fra Hennetved paa Langeland Confirmation paa en af hende oprettet Foreskrivelse.

I Følge hvilket Confirmeret Document velædle Hr. Mogens Johansen der er boende i Maglebye med hans Med-Arvinger og disses Værgers under ermeldte Skifte giver Coniens den 30. May 1777 er overleveret ermeldte afgangne Madame Uldrups Ejendoms Gaard i Hennetved med dertil hørende intet undtagen, inclusive de paa Gaardens Grund bygte, af forskellige Personer dels som Fæstere dels ikun Som Lejere da beboede Huuse i Hennetved og Haubølle.

Og da velbemeldte Hr. Mogens Johansen har derimod erlagt den i Testamentet bestemte Summa 500 rdl siger fem hundrede rigsdalere efter at Skiftet den 17. September 1777 var sluttet, ej heller efter den Tid nogen har paaanket enten Skiftet, eller derunder skete Gaardens Overlevering.

Saa vorder nu, paa Forlangende til velbemeldte Hr. Mogens Johansen og Arvinger, hermed til-skødet forbemeldte afgangne Madame Uldrups frie Ejendoms Gaard, der efter Auctions Skiøde udstedt den 5 April 1759 og læst ved Fynboe Landsting den paafølgende 25de April s. a., staaer for Hartkorn 7 Tønder, 6 Skæpper 1 Album samt de tilliggende otte Huuse.

Hvilken Frie- Ejendoms Gaard med tilliggende Huuse og alt hvis derunder rettelig henhører, intet i nogen maade undtagen, bliver Hr. Mogens Johansen og respective Arvinger tilhørende som en uigenkaldelig Ejendom, med lige Ret og Rettighed som Testator sidst deraf har været Ejer, saa at han og da fremdeles som hidtil, i Kraft af Testamentet som Hr. Johansen har in originali, samt ydermere dette jeg derpaa grundende Skøde, kand

beholde, bruge og benytte sig deraf efter behag paa lovlig Maade.

Til Bekræftelse haver jeg dette som Skifteretsforvalter paa Forlangende udfærdigede Skøde egenhændig underskreven og forseglet.

Rudkiøbing den 20 Juni 1780

J. Th. Flindt⁹⁾

Mogens Johansen fik ingen glæde af sin selvejergård. Han døde i slutningen af 1780, inden han endnu havde kunnet fraflytte sin fæstegård. Hans enke, *Anna Christine Rifsgaard*, indsendte den 7. december 1781 ansøgning om at fratræde fæstegården i Søndebro, hvilket blev bevilget allerede den 21. samme måned.¹⁰⁾ Hun flyttede derefter ind på Borregården, hvor hun levede som enke til sin død i 1825. Gården fik nu navn efter hende og blev kaldt *Christinelund* – et navn den beholdt indtil 1917, da den atter blev omdøbt til Borregården.

Mogens Johansens søn, *Oluf Mogensen* overtog forpagtningen af Christinelund i 1813, og gården har siden i lige linie været i slægten Mogensens eje.

Kilder

1. Originaldokument på Borregården i Henetved.
2. Poul Mathias Lorensen Bildsøe, født den 15.2.1710, cand. theol. 7.11. 1730, rektor i Svendborg 23.11.1730–1736. Præst ved Helligåndskirken 5.4.1754–9.4.1757, derefter sognepræst ved Nicolai kirke i København. Død 1777. (Iflg. Wibergs præstehistorie).
3. Originaldokument på Borregården i Henetved.
4. Ligeledes.
5. Ligeledes.
6. Efter afskrift foretaget af lærer P. Chr. Bondesen i en håndskrevet slægtsfortegnelse fra 1873. På Borregården.
7. Ligeledes.
8. Ligeledes.
9. Originaldokument på Borregården i Henetved.
10. Efter P. Bondesens håndskrevne slægtsfortegnelse fra 1873 på Borregården.